

**Προσεγγίσεις διδακτικής της μετάφρασης στη βιβλιογραφία των ελληνόφωνων
μεταφρασεολόγων**

Δέσποινα Α. Λάμπρου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Περίληψη

This paper aims at providing an analysis of the preferred approaches to translation teaching in the Greek-speaking area. Given the fact that the vast majority of the Greek-speaking translation academics are in fact translator educators and trainers, the applied methodology is based on the bibliographical research of their publications, in order to come to conclusions regarding the approaches to translation teaching that are being applied in the Greek-speaking institutions that educate or train translators.

Λέξεις-κλειδιά: translation didactics, translator education, translator training, approaches to translation teaching, Greek translation didactics bibliography

1. Εισαγωγή

Η διδασκαλία της μετάφρασης στον ελληνόφωνο χώρο έχει ιστορία τεσσάρων δεκαετιών και πλέον.¹ Παράλληλα, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, σε παγκόσμιο επίπεδο, η διδακτική της μετάφρασης έχει εξελιχθεί σε επιμέρους επιστημονικό πεδίο της μεταφρασεολογίας.² Αντικείμενο έρευνας του επιστημονικού αυτού πεδίου αποτελεί, μεταξύ άλλων, η μεθοδολογία της διδακτικής της μετάφρασης. Λαμβάνοντας υπόψη το ευρύτερο αυτό πλαίσιο, καταγράψαμε τις προτιμώμενες προσεγγίσεις διδακτικής της μετάφρασης, όπως αυτές παρουσιάζονται στη βιβλιογραφία των ελληνόφωνων μεταφρασεολόγων, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο διδάσκεται η μετάφραση στον ελληνόφωνο χώρο.

2. Προσεγγίσεις διδακτικής της μετάφρασης

Η εγχώρια και διεθνής βιβλιογραφία βρήκει αναφορών σχετικά με την απουσία θεωρητικού προβληματισμού σε θέματα διδακτικής και παιδαγωγικής της μετάφρασης, με τις Μπατσαλιά και Σελλά-Μάζη (2010: 63) να αναφέρουν ότι «Η μετάφραση αντιμετωπίζεται ως τέχνη και τα “μυστικά της τέχνης” αυτής αποτελούν τη διδασκαλία της» και τον Kiraly (1995: 5-6) να μιλά για την ύπαρξη ενός *παιδαγωγικού κενού* (pedagogical gap), που χαρακτηρίζεται από έλλειψη διακριτών στόχων, διδακτικού υλικού και διδακτικής μεθοδολογίας.

Στην πραγματικότητα, ωστόσο, το ζήτημα του τρόπου διδασκαλίας της μετάφρασης απασχολεί διδάσκοντες μετάφραση και ερευνητές³ τουλάχιστον από τη δεκαετία του 1950, ενώ, από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 και έπειτα, οι προσπάθειες θεωρητικοποίησης της διδακτικής πράξης και ανάπτυξης νέων διδακτικών προσεγγίσεων έχουν εντατικοποιηθεί (βλ. 2.1 έως και 2.10). Με τον όρο *προσέγγιση της διδακτικής της*

¹ Στο πλαίσιο του παρόντος άρθρου, ο όρος *μετάφραση* αναφέρεται αποκλειστικά στη διαγλωσσική μετάφραση και δη στη μετάφραση ως διάλογο επικοινωνίας και όχι ως μέσο για την εκμάθηση ξένης γλώσσας.

² Πρβ. μεταξύ άλλων Holmes σε Toury (1995: 9), Wilss (1992: 198), Williams και Chesterman (2002: 25-27).

³ Η χρήση του αρσενικού γένους και για τα δύο φύλα γίνεται αποκλειστικά για λόγους γλωσσικής οικονομίας.

**Πρακτικά της 6^{ης} Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων
Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη**

μετάφρασης (approach to translation teaching) αναφερόμαστε στη φιλοσοφία και τις αρχές γύρω από τη φύση και τη διδασκαλία της μετάφρασης. Σύμφωνα μάλιστα με την Παριανού (2010: 96), «[υ]πάρχουν τόσοι τρόποι προσέγγισης της διδακτικής της μετάφρασης όσοι και για την προσέγγιση της ίδιας της διδακτικής». Πράγματι, οι προσεγγίσεις που συναντώνται στη διεθνή βιβλιογραφία είναι πολλές και η επιρροή τους από τα πορίσματα της επιστήμης της διδακτικής καθώς και άλλων συναφών ή μη επιστημών –όπως η γλωσσολογία, η ψυχολογία, η νευροεπιστήμη ή η πληροφορική– είναι εμφανής. Οι προσεγγίσεις διδακτικής της μετάφρασης αφορούν στην πλειοψηφία τους μια παιδαγωγική ή διδακτική μέθοδο, αλλά όχι μόνο. Συχνά εστιάζουν στο περιεχόμενο του μαθήματος, όπως για παράδειγμα στην επιλογή των κειμένων, ή στον τρόπο αξιολόγησης των μεταφρασμάτων.

Ακολουθεί μια σύντομη παρουσίαση ορισμένων προσεγγίσεων διδακτικής της μετάφρασης. Η παρουσίαση αυτή δεν είναι εξαντλητική, καθώς υπάρχει πλήθος προσεγγίσεων που δεν περιλαμβάνονται σε αυτή. Στόχος μας εδώ είναι, δεδομένων των ορίων και των στόχων του παρόντος άρθρου, να περιγράψουμε επιγραμματικά τις προσεγγίσεις που εντοπίστηκαν στην ελληνόφωνη βιβλιογραφία η οποία μελετήθηκε στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας.⁴ Η σειρά παρουσίασης των προσεγγίσεων είναι χρονολογική, ως επί το πλείστον βάσει του έτους έκδοσης του έργου της διεθνούς βιβλιογραφίας στο οποίο για πρώτη φορά παρουσιάζεται η εκάστοτε προσέγγιση.

2.1. Παραδοσιακή προσέγγιση

Η *παραδοσιακή προσέγγιση* διδακτικής της μετάφρασης (traditional approach, González Davies 2005: 70), η οποία στη βιβλιογραφία συναντάται και ως *μεταδοτική* (transmissionist, Kiraly 2000: 23), είναι μια προσέγγιση προσανατολισμένη στον διδάσκοντα και στο αποτέλεσμα της μεταφραστικής διαδικασίας. Συνοπτικά θα περιγράψαμε την παραδοσιακή προσέγγιση ως αυτή κατά την οποία ο διδάσκων φέρνει στο μάθημα ένα κείμενο, οι φοιτητές το μεταφράζουν (συνήθως στο σπίτι) και έπειτα οι μεταφράσεις τους συγκρίνονται με τη «σωστή» μετάφραση του διδάσκοντα. Η προσέγγιση αυτή έχει δεχτεί έντονη κριτική λόγω της εστίασης στον διδάσκοντα, τον οποίο ο Kiraly (1995: 99) χαρακτηρίζει επικριτικά «φύλακα της μεταφραστικής αλήθειας» (πρβ. Παλαιολόγος 2014: 84). Παρ' όλα αυτά, τα τελευταία χρόνια υπάρχουν φωνές που υποστηρίζουν ότι ένας συνδυασμός του παραδοσιακού τρόπου προσέγγισης με τις σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις είναι σε θέση να καλύψει τις ανάγκες του μαθήματος της μετάφρασης (πρβ. Παριανού 2010: 96).

2.2. Γλωσσολογική προσέγγιση

Στην κατηγορία των *γλωσσολογικών προσεγγίσεων* διδακτικής της μετάφρασης (linguistic approach) εντάσσεται μια σειρά από προσεγγίσεις που συνδέονται με διάφορους τομείς της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας. Στις προσεγγίσεις αυτές εντοπίζονται μεταξύ άλλων η *αντιπαραβολική προσέγγιση* (contrastive approach), την οποία εισήγαγαν το 1958 οι Vinay και Darbelnet, και η *κειμενογλωσσολογική προσέγγιση* (text-linguistic approach), με βασικούς εκπροσώπους τους de Beaugrande και Dressler (1981) και Hatim και Mason (1997). Οι διδάσκοντες μετάφραση που προτείνουν την αντιπαραβολική προσέγγιση εισάγουν στο μάθημα την έννοια της μεταφραστικής μονάδας ως αυτόνομου νοηματικού στοιχείου και βασίζουν τη διδασκαλία τους στη

⁴ Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις προσεγγίσεις μπορεί κανείς να βρει στη βιβλιογραφία που αναφέρεται σε κάθε προσέγγιση (βλ. 2.1 έως 2.10), αλλά και σε έργα που παρουσιάζουν αναλυτικότερα σειρά –επιλεγμένων και πάλι– προσεγγίσεων διδακτικής της μετάφρασης. Τέτοια έργα είναι ενδεικτικά τα Hurtado Albir (1999: 15 κ.έ.), Καράντζαλη (2007: 12-49), Galán Mañas (2009: 27-74), και Kelly (2010: 389-396).

**Πρακτικά της 6^{ης} Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων
Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη**

συγκριτική μελέτη της υφολογίας, της σύνταξης και του λεξιλογίου μεταφραστικών μονάδων της γλώσσας-πηγής και της γλώσσας-στόχου. Στην κειμενογλωσσολογική προσέγγιση διδακτικής της μετάφρασης, από την άλλη, στο επίκεντρο βρίσκεται το κείμενο. Τα κείμενα θεωρούνται γλωσσικές μονάδες και μελετώνται βάσει των παραγόντων που καθορίζουν την κειμενικότητα, δηλαδή της συνοχής, της συνεκτικότητας, της προθετικότητας κ.ά.

Επειδή, ωστόσο, στη βιβλιογραφία διδακτικής της μετάφρασης είναι σύνηθες να δηλώνεται η προτίμηση για μια προσέγγιση βασισμένη στο ευρύτερο πλαίσιο της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας ή σε έναν συνδυασμό γλωσσολογικών προσεγγίσεων, για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας επελέγη η ένταξη των γλωσσολογικών προσεγγίσεων διδακτικής της μετάφρασης σε μια ενιαία κατηγορία.

2.3. Βασισμένη σε μαθησιακούς στόχους προσέγγιση

Η *βασισμένη σε μαθησιακούς στόχους προσέγγιση* (learning by objectives approach) του Delisle (1980) είναι μια προσέγγιση βασισμένη στη διαδικασία. Στο επίκεντρο της προσέγγισης αυτής βρίσκονται οι μαθησιακοί στόχοι, μεταξύ των οποίων στόχοι όπως η μεταγλώσσα της μετάφρασης και οι συμβάσεις γραφής. Βάσει των στόχων αυτών θα πρέπει, σύμφωνα με τον Delisle, να σχεδιάζονται και να οργανώνονται τα προγράμματα σπουδών μετάφρασης.

2.4. Λειτουργική προσέγγιση

Η *λειτουργική προσέγγιση* (functional approach), όπως τη διατύπωσε η Nord, μία από τις σημαντικότερες εκπροσώπους της διδακτικής της μετάφρασης, αναπτύχθηκε εξ αρχής με σκοπό να εφαρμοστεί στην εκπαίδευση μεταφραστών (Nord 1997/2014: 95).⁵ Τα πρώτα βήματα προς τη λειτουργική προσέγγιση έγιναν με την ανάπτυξη ενός *μοντέλου κειμενικής ανάλυσης* (Nord 1988/2005). Οι θεωρητικές βάσεις για το μοντέλο κειμενικής ανάλυσης αλλά και για την πιο ολοκληρωμένη λειτουργική προσέγγιση που αναπτύχθηκε στη συνέχεια προέρχονται από το *μοντέλο κριτικής της μετάφρασης* της Reiss (1971), τη *θεωρία του σκοπού* του Vermeer (1989) και τη *θεωρία της μεταφραστικής δράσης* της Holz-Mänttari (1984). Ένα από τα πολλά στοιχεία που πρόσθεσε η λειτουργική προσέγγιση στο μάθημα της μετάφρασης είναι το *πακέτο μεταφραστικών οδηγιών*, το οποίο παρέχει μεταξύ άλλων πληροφορίες σχετικά με την επιδιωκόμενη λειτουργία του μεταφράσματος (πρβ. Nord 1997/2014: 303) και με το οποίο οι λειτουργιστές-διδάσκοντες συνοδεύουν τις αναθέσεις τους.

2.5. Προσανατολισμένη στη διαδικασία προσέγγιση

Στην κατηγορία της *προσανατολισμένης στη διαδικασία προσέγγισης* (process-oriented approach) ανήκουν όλες οι προσεγγίσεις διδακτικής της μετάφρασης οι οποίες εστιάζουν στη μεταφραστική διαδικασία και στα επιμέρους στάδιά της. Σ' αυτή ανήκει, για παράδειγμα, το *διαδοχικό μοντέλο μετάφρασης* (sequential model of translation) του Gile ([1995] 2009), το οποίο χωρίζει τη μεταφραστική διαδικασία σε δύο βασικές φάσεις, τη φάση της κατανόησης και τη φάση της αναδιατύπωσης, και οι οποίες αποτελούνται με τη σειρά τους από μικρότερα βήματα. Βασικός στόχος της προσέγγισης αυτής είναι η σταδιακή εκμάθηση της μεταφραστικής διαδικασίας.

⁵ Παράλληλα, όπως υποστηρίζουν και οι Γραμμενίδης κ.ά. (2015: 92), η μεθοδολογική πληρότητα της λειτουργικής προσέγγισης την καθιστά κατάλληλη και ως μια ολιστική προσέγγιση στη μεταφραστική διαδικασία.

2.6. Γνωσιακή προσέγγιση

Η αξιοποίηση των πορισμάτων των γνωσιακών επιστημών από τους μεταφρασεολόγους ξεκίνησε τις δεκαετίες του 1970 και 1980 (Πολίτης 2012: 21 κ.έ.) και οδήγησε μεταξύ άλλων στα *πρωτόκολλα μεγάλωφνης σκέψης*. Τα αποτελέσματα των σχετικών ερευνών σταδιακά υιοθετήθηκαν από τους διδάσκοντες μετάφραση, δημιουργώντας τις *γνωσιακές προσεγγίσεις* (cognitive approaches) διδακτικής της μετάφρασης. Χαρακτηριστικό των προσεγγίσεων αυτών είναι ότι αφενός εστιάζουν στη μεταφραστική διαδικασία (Kelly 2010: 392), και συγκεκριμένα στις γνωσιακές και συναισθηματικές όψεις της, αφετέρου αντιμετωπίζουν τον μεταφραστή ως γνωσιακό υποκείμενο. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην έννοια της δημιουργικότητας. Μεταξύ των εκπροσώπων των γνωσιακών προσεγγίσεων περιλαμβάνονται οι Hönig (1990) και Lörscher (1991), ενώ οι σημαντικότερες γνωσιακές διδακτικές προσεγγίσεις εμφανίστηκαν από το 1995 και μετά με βασικούς εκπροσώπους τους Kussmaul (1995) και Kiraly (1995).

2.7. Καταστασιακή προσέγγιση

Το 1994, ο Vienne πρότεινε μια διδακτική προσέγγιση, την οποία ονόμασε *καταστασιακή προσέγγιση* (situational approach). Σύμφωνα με αυτή οι διδάσκοντες μετάφραση θα πρέπει να χρησιμοποιούν ως υλικό για το μάθημά τους κείμενα που προέρχονται από πραγματικές αναθέσεις που έχουν αναλάβει στην επαγγελματική τους ζωή. Σκοπός είναι οι διδάσκοντες να μπορούν να διαδραματίσουν τον ρόλο του *εμπνευστή* με τρόπο πιο ρεαλιστικό. Το 2003, ο Gouadec πηγαίνει την καταστασιακή προσέγγιση ένα βήμα παραπέρα, προτείνοντας να ανατίθενται στους εκπαιδευόμενους μεταφραστές πραγματικές μεταφράσεις, για πραγματικούς πελάτες, στο πλαίσιο εργαστηρίων εκπαίδευσης.

2.8. Εργασιοκεντρική προσέγγιση

Η *εργασιοκεντρική προσέγγιση* (task-based approach) δοκιμάστηκε στη διδασκαλία ξένων γλωσσών προτού αρχίσει να εφαρμόζεται και στη διδασκαλία της μετάφρασης αρχικά από την Hurtado Albir (1999) και έπειτα από την González Davies (2004). Λέξη-κλειδί στην προσέγγιση αυτή, την οποία εισήγαγε η Hurtado Albir το 1999, είναι η *μεταφραστική εργασία*. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη προσέγγιση, τα μεταφραστικά μαθήματα θα πρέπει να βασίζονται σε αλληλουχίες εργασιών και δραστηριοτήτων που διενεργούνται στην τάξη και οι οποίες έχουν σχεδιαστεί με στόχο συγκεκριμένα μαθησιακά αποτελέσματα.

2.9. Κοινωνικοκονστροβιστική προσέγγιση

Το 2000, στο δεύτερο μεγάλο έργο του σχετικά με την εκπαίδευση μεταφραστών, ο Kiraly αποστασιοποιείται από την αμιγώς γνωσιακή προσέγγιση και το σχετικό με αυτή έργο του και υιοθετεί τον *κοινωνικό κονστροκτιβισμό* (social constructivism) ως παιδαγωγική βάση για μια ουσιαστικά συνεργατική προσέγγιση της διδακτικής της μετάφρασης. Για την προσέγγισή του αυτή, ο Kiraly (2000: 1) βασίζεται στα πρόσφατα τότε πορίσματα της εκπαιδευτικής ψυχολογίας, σύμφωνα με τα οποία η γνώση δεν μεταδίδεται από τους διδάσκοντες στους εκπαιδευόμενους, αλλά οικοδομείται από τους ίδιους τους εκπαιδευόμενους. Λέξεις-κλειδιά της κοινωνικοκονστροβιστικής προσέγγισης της διδακτικής της μετάφρασης είναι ο φοιτητοκεντρισμός και η συνεργατικότητα μεταξύ φοιτητών και διδασκόντα, ενώ ο διδάσκων λαμβάνει τον ρόλο του συμβούλου. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην ανεξάρτητη εργασία και την ατομική μάθηση.

2.10. Προσανατολισμένη στις ικανότητες προσέγγιση

Παρότι τα πρώτα βήματα μιας *προσανατολισμένης στις ικανότητες προσέγγισης* (competence-based approach) εντοπίζονται ήδη στο μοντέλο μεταφραστικών ικανοτήτων που ανέπτυξε η Roberts το 1984, από το 2005 και έπειτα παρατηρείται μια δυναμική ανάπτυξη της εν λόγω προσέγγισης. Εδώ ανήκουν όλες οι προσεγγίσεις που βασίζονται σε *μοντέλα πολλαπλών ικανοτήτων*, όπως είναι για παράδειγμα το μοντέλο της Kelly (2005), το μοντέλο του EMT (2009) και το μοντέλο της ομάδας PACTE (2011). Ως *προσανατολισμένη στις ικανότητες προσέγγιση* διδακτικής της μετάφρασης νοείται η προσέγγιση σύμφωνα με την οποία τα προγράμματα σπουδών μετάφρασης αλλά και τα μεμονωμένα μαθήματα είναι *προσανατολισμένα στις ικανότητες* ενός συγκεκριμένου μοντέλου ικανοτήτων.

Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση των προσεγγίσεων, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι οι υπάρχουσες προσεγγίσεις δεν αναιρούν σε καμία περίπτωση η μία την άλλη, αλλά, αφενός συχνά συνυπάρχουν και αφετέρου ενίοτε επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό η μία από την άλλη. Έτσι, για παράδειγμα, η εργασιοκεντρική προσέγγιση επηρεάστηκε από τη βασισμένη σε μαθησιακούς στόχους προσέγγιση, αλλά και από την *προσανατολισμένη στις ικανότητες προσέγγιση*, η οποία με τη σειρά της επηρεάστηκε από τη γνωσιακή προσέγγιση. Αντίστοιχες σχέσεις και επιρροές υπάρχουν και μεταξύ άλλων προσεγγίσεων.

2. Μεθοδολογία της έρευνας

Το ερώτημα «Πώς διδάσκεται η μετάφραση;» έχει τεθεί επανειλημμένα στη διεθνή βιβλιογραφία (πρβ. ενδεικτικά Hurtado Albir 1999: 10), ενώ δέκα περίπου χρόνια πριν, στις 10 Μαρτίου του 2007, στην Ημερίδα Διδακτικής της Μετάφρασης στο Πανεπιστήμιο Κύπρου τέθηκε από αρκετούς από τους ομιλητές σε σχέση με τον ελληνόφωνο χώρο. Πρόκειται για ένα ερώτημα που είναι δύσκολο να απαντηθεί με επιστημονικά μέσα, ακόμη και για τα στενά όρια του ελληνόφωνου χώρου. Παράμετροι όπως το πλήθος των προσφερόμενων προγραμμάτων και η γεωγραφική τους κατανομή,⁶ το πολύ διαφορετικό επιστημονικό προφίλ των διδασκόντων και η ίδια η φύση του διδακτικού αντικειμένου καθιστούν το εγχείρημα ιδιαίτερα δύσκολο. Δεδομένων των παραπάνω επιλέξαμε να προσεγγίσουμε το ερώτημα από μια διαφορετική σκοπιά. Σκοπός της έρευνας που παρουσιάζεται στο παρόν άρθρο είναι η καταγραφή των προτιμώμενων, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία των ελληνόφωνων μεταφρασεολόγων, προσεγγίσεων διδακτικής της μετάφρασης στον ελληνόφωνο χώρο. Με άλλα λόγια, το ερευνητικό ερώτημα που τίθεται τελικά είναι «Πώς διδάσκεται, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, η μετάφραση στον ελληνόφωνο χώρο;».

Η ερευνητική μεθοδολογία που υιοθετήθηκε ήταν η συγκέντρωση της βιβλιογραφίας ελληνόφωνων μεταφρασεολόγων και ο εντοπισμός της προτιμώμενης, στην εκάστοτε δημοσίευση, διδακτικής προσέγγισης ή των προτιμώμενων διδακτικών προσεγγίσεων.⁷

Πρόκειται για μια διαχρονική έρευνα, δεδομένου ότι μελετήθηκε και η εξέλιξη των προτιμήσεων στο πέρασμα του χρόνου. Η έρευνα είναι ποσοτική, αλλά και ποιοτική, καθώς σε αρκετές περιπτώσεις ήταν απαραίτητη η σε βάθος διερεύνηση και κατανόηση

⁶ Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήσαμε το 2016, κατά το ακαδημαϊκό έτος 2015-2016, ο αριθμός των προσφερόμενων προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης μεταφραστών στον ελληνόφωνο χώρο ανερχόταν σε 66, ενώ μετάφραση διδάχθηκε κατά τη διάρκεια του ίδιου ακαδημαϊκού έτους σε άλλα 21 προγράμματα σπουδών συναφούς αντικείμενου. Το σύνολο των προγραμμάτων αυτών προσφέρθηκε από συνολικά 32 εκπαιδευτικά ιδρύματα σε 8 διαφορετικές πόλεις της Ελλάδας και της Κύπρου.

⁷ Όσες δημοσιεύσεις περιλαμβάνουν άμεσες ή έμμεσες αναφορές σε περισσότερες από μία προτιμώμενες προσεγγίσεις προσμετρήθηκαν περισσότερες από μία φορές.

**Πρακτικά της 6^{ης} Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων
Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη**

της βιβλιογραφίας, προκειμένου να εξαχθούν τα αποτελέσματα. Η έρευνα ξεκίνησε τον Δεκέμβριο του 2016 και ολοκληρώθηκε τον Μάιο του 2017.

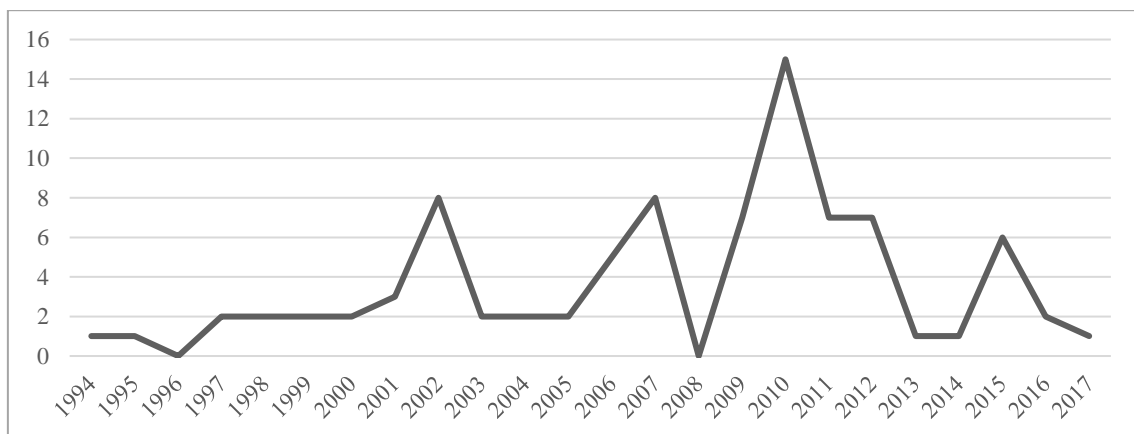
Παρότι τα αποτελέσματα της έρευνας δεν μπορούν να θεωρηθούν εκ προοιμίου αντιπροσωπευτικά των εφαρμοζόμενων στο πλαίσιο των προγραμμάτων σπουδών μετάφρασης διδακτικών προσεγγίσεων, θεωρούμε, ωστόσο, ότι η σύνδεση βιβλιογραφίας και διδακτικής πράξης δεν είναι αμελητέα, αφενός διότι, όπως αποδεικνύεται και από τα αποτελέσματα της έρευνας (βλ. γράφημα 2), η πλειοψηφία των συντακτών της υπό μελέτη βιβλιογραφίας είναι οι ίδιοι διδάσκοντες μετάφραση σε εκπαιδευτικά ιδρύματα της Ελλάδας και της Κύπρου, και αφετέρου διότι πιθανότατα οι υπόλοιποι διδάσκοντες μετάφραση δεν μένουν ανεπηρέαστοι από τη σχετική με την επαγγελματική ενασχόλησή τους βιβλιογραφία. Η υπόθεση ότι τα πορίσματα της έρευνάς μας παρουσιάζουν ως έναν βαθμό και την επικρατούσα τάση στον τρόπο διδασκαλίας της μετάφρασης στον ελληνόφωνο χώρο μένει να επαληθευτεί σε μεταγενέστερο στάδιο.

3. Δείγμα της έρευνας: βιβλιογραφία ελληνόφωνων μεταφρασεολόγων με αντικείμενο τη διδακτική της μετάφρασης

Για τις ανάγκες του παρόντος άρθρου έχει ληφθεί υπόψη η βιβλιογραφία ελληνόφωνων μεταφρασεολόγων που έχει ως αντικείμενο τη διδακτική της διαγλωσσικής μετάφρασης ή αναφέρεται ρητά σε ζητήματα διδακτικής της διαγλωσσικής μετάφρασης. Δεν πρόκειται, ωστόσο, αποκλειστικά για ελληνόφωνη βιβλιογραφία, καθώς έχουν ληφθεί υπόψη τόσο ελληνόφωνες όσο και ξενόγλωσσες (αγγλικές, γαλλικές, γερμανικές και ιταλικές) δημοσιεύσεις ελληνόφωνων μεταφρασεολόγων.

Μελετήθηκαν συνολικά 86 δημοσιεύσεις που πληρούσαν τα παραπάνω κριτήρια: βιβλία, διατριβές και διπλωματικές εργασίες, άρθρα σε πρακτικά, τόμους και περιοδικά σχετικά με τη διδακτική της διαγλωσσικής μετάφρασης. Ασφαλώς και θα υπάρχουν και άλλες δημοσιεύσεις τις οποίες δεν εντοπίσαμε. Ωστόσο, έχοντας εξαντλήσει τις περισσότερες διαθέσιμες πηγές βιβλιογραφίας, κρίνουμε ότι το δείγμα που συγκεντρώθηκε είναι επαρκές, προκειμένου να εξαχθούν ορισμένα ασφαλή πορίσματα.

Η βιβλιογραφία που συγκεντρώθηκε βάσει των παραπάνω κριτηρίων καλύπτει τα τελευταία 23 χρόνια μεταφρασεολογικής έρευνας στην Ελλάδα (βλ. γράφημα 1), από τις πρώτες δημοσιεύσεις διδακτικής της διαγλωσσικής μετάφρασης μέχρι σήμερα, και παρουσιάζει κορύφωση το 2010, όταν κυκλοφόρησαν τα πρακτικά της Ημερίδας Διδακτικής της Μετάφρασης που πραγματοποιήθηκε στις 10 Μαρτίου 2007 στο Πανεπιστήμιο Κύπρου στη Λευκωσία και αυξήθηκε ο προβληματισμός γύρω από τα θέματα διδακτικής της μετάφρασης στον ελληνόφωνο χώρο.

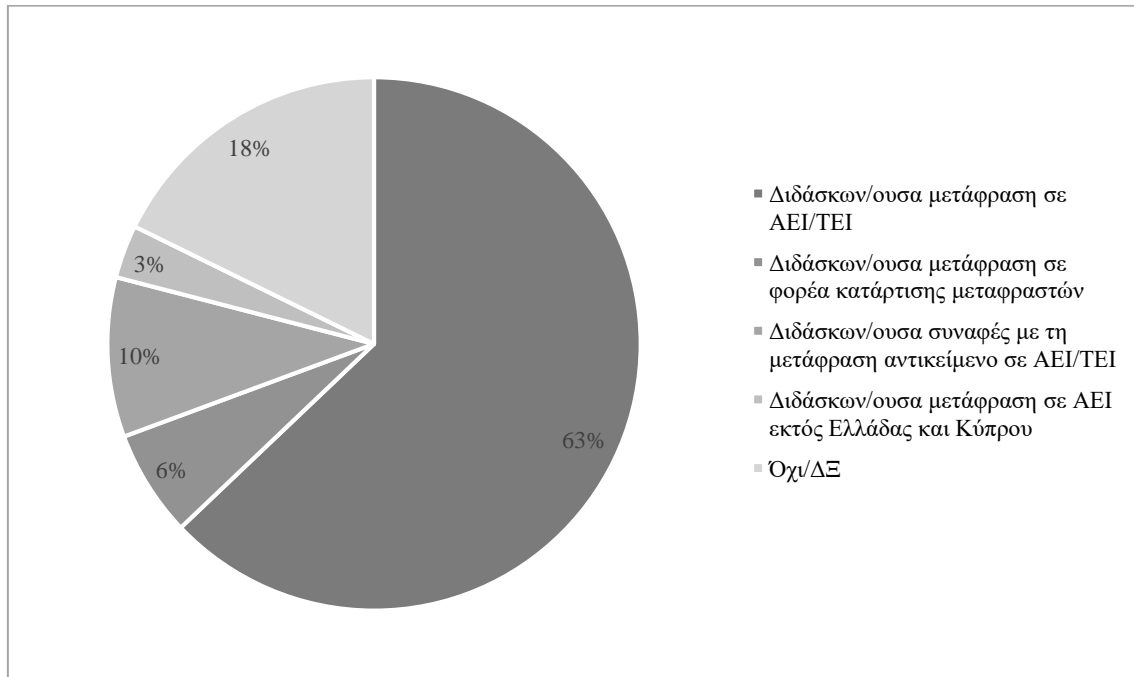
Γράφημα 1. Βιβλιογραφία ελληνόφωνων μεταφρασεολόγων για τη διδακτική της μετάφρασης.

4. Αποτελέσματα της έρευνας

Από την επεξεργασία των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν στο πλαίσιο της έρευνάς μας προέκυψαν ενδιαφέροντα στοιχεία όσον αφορά τόσο τις προτιμώμενες προσεγγίσεις διδακτικής της μετάφρασης στην Ελλάδα και την Κύπρο, όσο και τους ελληνοφώνους μεταφρασεολόγους που έχουν δημοσιεύσει με αντικείμενο τη διδακτική της μετάφρασης.

4.1. Σχέση των συντακτών με τη διδακτική της μετάφρασης

Οι συντάκτες των 86 δημοσιεύσεων με αντικείμενο τη διδακτική της μετάφρασης που μελετήθηκαν είναι σε ποσοστό 72% διδάσκοντες μετάφραση σε διάφορους φορείς, ενώ ένα ακόμη 10% δεν διδάσκει διαγλωσσική μετάφραση αλλά κάποιο συναφές αντικείμενο, όπως, για παράδειγμα, μεταφρασεολογία (βλ. γράφημα 2). 73% του συνόλου των συντακτών διδάσκει σε προγράμματα εκπαίδευσης δημοσίων ΑΕΙ ή ΤΕΙ της Ελλάδας και της Κύπρου (ό.π.). Κατά συνέπεια τα πορίσματα που θα παρουσιαστούν στη συνέχεια αντικατοπτρίζουν ως επί το πλείστον τις επικρατούσες τάσεις στην ανώτατη εκπαίδευση.

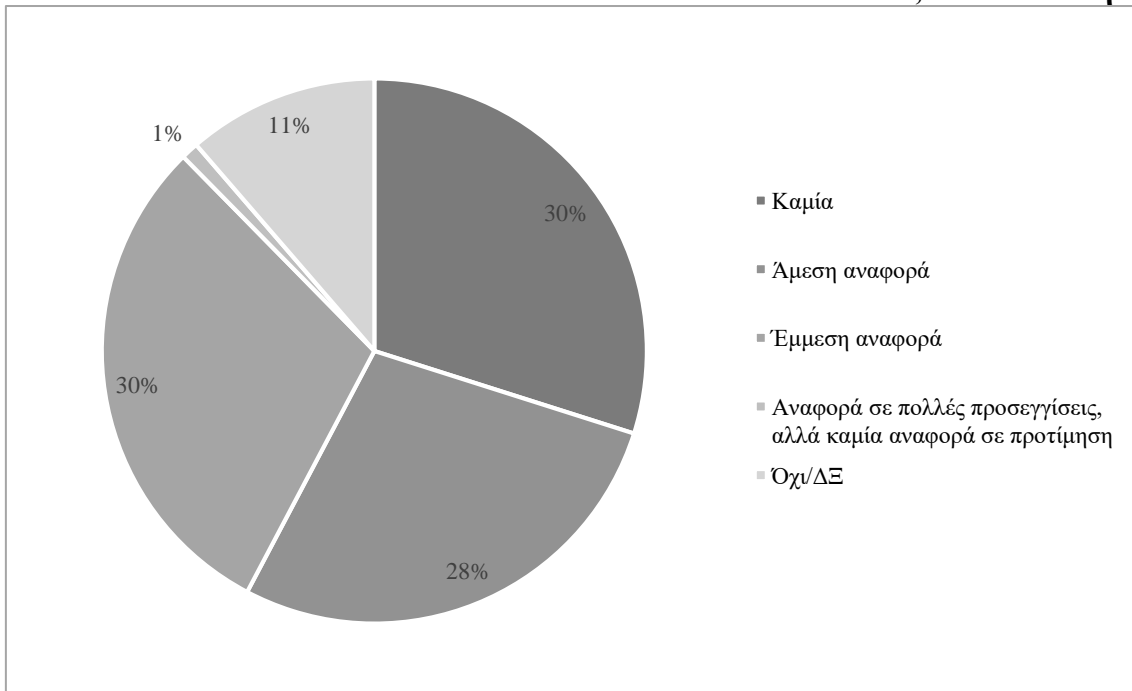

Γράφημα 2. Σχέση των συντακτών με τη διδακτική της μετάφρασης.

4.2. Αναφορά σε προσεγγίσεις διδακτικής της μετάφρασης

Από το σύνολο των δημοσιεύσεων που μελετήθηκαν 2 στις 3 δημοσιεύσεις προτείνουν είτε άμεσα είτε έμμεσα την εφαρμογή μίας ή περισσότερων προσεγγίσεων διδακτικής της μετάφρασης (πρβ. γράφημα 3).

Πρακτικά της 6^{ης} Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων
Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη

Γράφημα 3. Αναφορά σε μία ή περισσότερες προσεγγίσεις διδακτικής της μετάφρασης.

4.3. Προτιμώμενες διδακτικές προσεγγίσεις στη βιβλιογραφία

Από τη μελέτη που πραγματοποιήθηκε προκύπτει ότι οι προσεγγίσεις διδακτικής της μετάφρασης που συναντώνται συχνότερα στη βιβλιογραφία των ελληνόφωνων μεταφρασεολόγων, σε ποσοστό περίπου 35% των συνολικών δημοσιεύσεων, είναι οι γλωσσολογικές (πρβ. γράφημα 4). Μεταξύ αυτών υπερισχύουν η αντιπαραβολική (π.χ. Μπατσαλιά και Σελλά-Μάζη 1994, Παπας 2004, Νενοπούλου 2010) και η κειμενογλωσσολογική προσέγγιση (π.χ. Κοκκινίδου 2002), ενώ νεότερες δημοσιεύσεις περιλαμβάνουν τη διδακτική προσέγγιση της γλωσσολογίας σωμάτων κειμένων (π.χ. Saridakis και Kostoroulou 2007).

Στη δεύτερη θέση βρίσκεται η λειτουργική προσέγγιση, η προτίμηση για την οποία αναφέρεται σε 26 από τις συνολικά 86 δημοσιεύσεις. Κελάνδριας (2016), Παριανού (2010), Βηδενμάιερ (2011: 34) και Λουπάκη (2013: 149) είναι ενδεικτικά κάποιοι από τους διδάσκοντες μετάφραση που είτε άμεσα είτε έμμεσα έχουν τεθεί υπέρ της λειτουργικής προσέγγισης της διδακτικής της μετάφρασης.

Ακολουθεί η γνωσιακή προσέγγιση, η οποία συναντάται σε 20 από τις δημοσιεύσεις. Μεταξύ άλλων οι Πολίτης (2010 κ.ά.), Βλαχόπουλος (2010) και Βρέττα-Πανίδου (2010: 29) έχουν αναφερθεί στις δημοσιεύσεις τους στα οφέλη των γνωσιακών προσεγγίσεων.

Στην τέταρτη θέση βρίσκεται η νεότερη κοινωνικοκονστρουβιστική προσέγγιση με 11 αναφορές. Μεταξύ άλλων Κελάνδριας (2016: 13), Παριανού (2010: 96) και Παλαιολόγος (2014: 31) έχουν ταχθεί, άμεσα οι δύο πρώτοι και έμμεσα ο τελευταίος, υπέρ της προσέγγισης αυτής.

Στην πέμπτη θέση, με εννέα αναφορές, βρίσκεται η προσανατολισμένη στη διαδικασία προσέγγιση. Φίλιας (2002: 788) και Δογορίτη και Βυζάς (2015: 146 κ.ε.) είναι κάποιοι από αυτούς που υποστηρίζουν, μεταξύ άλλων προσεγγίσεων, και την προσανατολισμένη στη διαδικασία προσέγγιση.

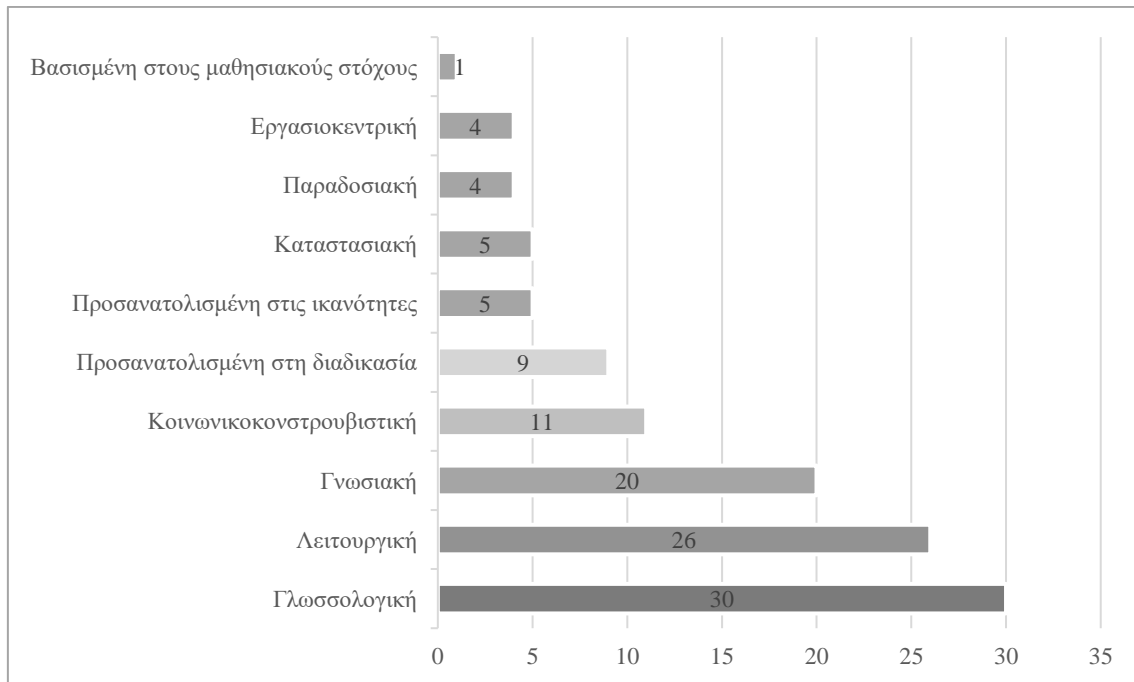
Ακολουθούν η προσανατολισμένη στις ικανότητες και η καταστασιακή προσέγγιση με πέντε αναφορές έκαστη. Σάββα (2009: 223) και άλλοι ασχολούνται στη βιβλιογραφία τους με το θέμα των ικανοτήτων στη διδακτική της μετάφρασης, ενώ οι Κρίτσης (2006:

**Πρακτικά της 6^{ης} Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων
Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη**

6) και Πρατσίνης κ.ά. (2009: 1) υποστηρίζουν, άμεσα ο πρώτος και έμμεσα ο δεύτερος, την υιοθέτηση μιας καταστασιακής προσέγγισης.

Στην προτελευταία θέση, με τέσσερις αναφορές έκαστη, βρίσκονται η παραδοσιακή προσέγγιση και η εργασιοκεντρική προσέγγιση. Οι Παριανού (2010: 96) και Κελάνδριας (2016: 13) υποστηρίζουν τη χρησιμότητα της παραδοσιακής προσέγγισης (σε συνδυασμό με άλλες προσεγγίσεις), ενώ οι Τσοκακτσίδου (2005: 73) και Κρίτσης (2006: 5) ανήκουν στους υποστηρικτές της εργασιοκεντρικής προσέγγισης (επίσης σε συνδυασμό με άλλες προσεγγίσεις).

Στην τελευταία θέση, με μία μόλις αναφορά, βρίσκεται η βασισμένη στους μαθησιακούς στόχους προσέγγιση του Delisle (1980).

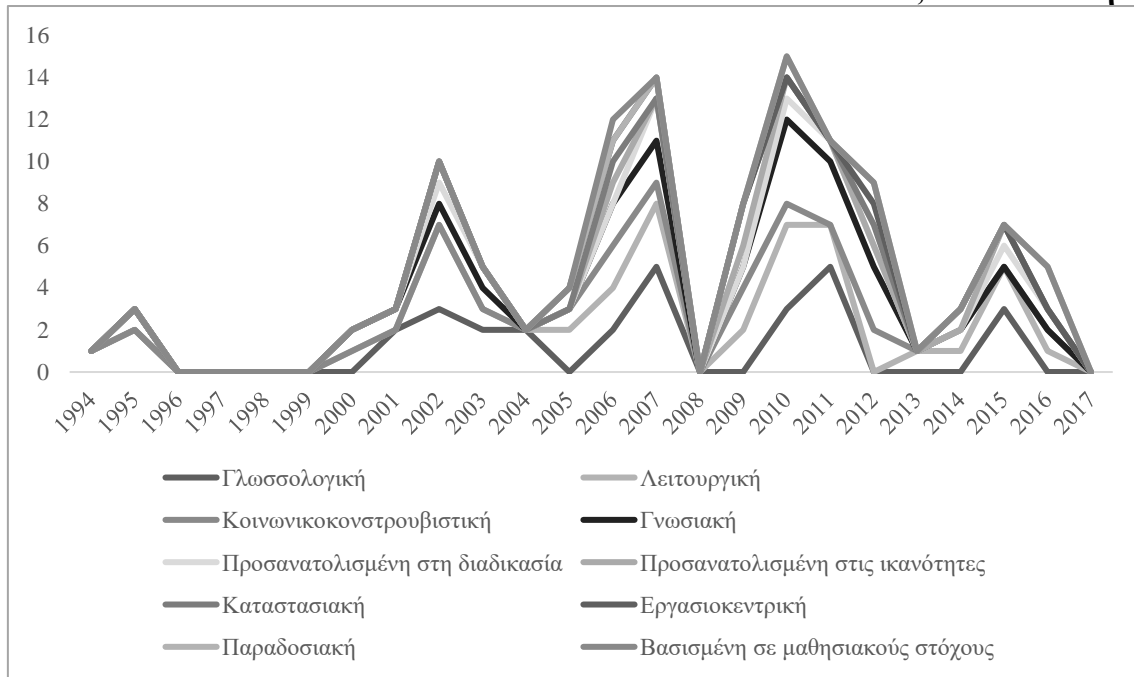
Γράφημα 4. Προτιμώμενες διδακτικές προσεγγίσεις στην βιβλιογραφία ελληνόφωνων μεταφρασεολόγων.

4.4. Οι προσεγγίσεις διαχρονικά

Ένα τελευταίο γράφημα από το οποίο προκύπτουν χρήσιμα πορίσματα αφορά την πορεία των προτιμήσεων για τις προσεγγίσεις διδακτικής της μετάφρασης στην βιβλιογραφία ελληνόφωνων μεταφρασεολόγων από το 1994 μέχρι και το 2017 (βλ. γράφημα 5).

Σύμφωνα με αυτό, οι γλωσσολογικές προσεγγίσεις και η γνωσιακή προσέγγιση αποτελούν σταθερή αξία στη διδακτική της μετάφρασης στον ελληνόφωνο χώρο ήδη από τις πρώτες δημοσιεύσεις σχετικά με το αντικείμενο, το 1994. Η λειτουργική προσέγγιση, η οποία παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στην ελληνόφωνη βιβλιογραφία πριν από περίπου 20 χρόνια, έχει πλέον επίσης εδραιωθεί και η επιρροή της έκτοτε είναι εμφανής. Ενδιαφέρον παρουσιάζει, επίσης, η απροσδόκητη ανάκαμψη της παραδοσιακής προσέγγισης τα τελευταία χρόνια, για την οποία επί πολλά χρόνια μόνο αρνητική κριτική ασκούσαν (πρβ. 2.1). Τέλος, από τις νεότερες προσεγγίσεις, η κοινωνικοκονστροβιστική φαίνεται να είναι αυτή η οποία έχει ασκήσει τη μεγαλύτερη επιρροή.

**Πρακτικά της 6^{ης} Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων
Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη**

Γράφημα 5. Οι προσεγγίσεις διδακτικής της μετάφρασης στο πέρασμα του χρόνου.

5. Συμπεράσματα και προτάσεις

Τα βήματα που γίνονται στην εκπαίδευση και κατάρτιση μεταφραστών τα τελευταία χρόνια τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό είναι πολλά και μεγάλα. Οι συζητήσεις για τη διδακτική της μετάφρασης αυξάνονται σταδιακά, η ίδια η διδασκαλία γίνεται όλο και πιο συνειδητά και όλα αυτά αποτυπώνονται στη σχετική βιβλιογραφία. Από τη βιβλιογραφία αυτή προκύπτει ότι στον ελληνόφωνο χώρο η μετάφραση διδάσκεται με έναν συνδυασμό διδακτικών προσεγγίσεων, ανάμεσα στις οποίες υπερισχύουν οι γλωσσολογικές προσεγγίσεις, η λειτουργική και η γνωσιακή προσέγγιση. Χάρη σε αυτές ο διδάσκων έχει στη διάθεσή του μια σειρά μεθόδων που του επιτρέπουν να είναι ευέλικτος και να ανταποκρίνεται στις ιδιαίτερες ανάγκες και τις δυνατότητες των εκπαιδευόμενων μεταφραστών που έχει απέναντί του. Όπως άλλωστε αναφέρει και η González Davies (2005: 68), εκφράζοντας αισιοδοξία για τον αυξανόμενο προβληματισμό των τελευταίων ετών γύρω από τον τρόπο διδασκαλίας της μετάφρασης, «Μπορεί να μην υπάρχει μία μοναδική τελική μεθοδολογία για την εκπαίδευση μεταφραστών, αλλά υπάρχουν διδακτικές προσεγγίσεις που επιτρέπουν στους σπουδαστές να εμπλακούν περισσότερο σ' αυτό που κάνουν και, επομένως, να κατανοήσουν καλύτερα τη συνολική διαδικασία της μάθησης».

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Βηδενμάιερ Α. (2011). *Το παζλ της μετάφρασης*. Θεσσαλονίκη: Ένεκεν.
- Βλαχόπουλος, Σ. (2010). *Μετάφραση και δημιουργικότητα: ένα οδοιπορικό μεταξύ γνωστικής και εφαρμοσμένης μεταφρασεολογίας*. Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Βρέττα-Πανίδου Α. (2010). «Το Πρωτόκολλο Αυτοκαταγραφής Μεταφραστικών Διαδικασιών» και η συμβολή του στη διδακτική της μετάφρασης: πρώτα συμπεράσματα πιλοτικής εφαρμογής του σε μεταπτυχιακούς φοιτητές». In Έ. Λάμπρου και Γ. Φλώρος (eds.), *Η διδακτική της μετάφρασης στον ελληνόφωνο χώρο: σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 27-52.
- Baugrande R. de και W. Dressler (1981). *Introduction to Text Linguistics*. London & New York: Longman.
- Γραμμενίδης Σ.Π., Τ. Δημητρούλια, Ε. Κουρδής, Ε. Λουπάκη και Γ. Φλώρος (2015). *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις της μετάφρασης*. Αθήνα: Κάλλιπος.

**Πρακτικά της 6^{ης} Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων
Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη**

- Δογορίτη Ε. και Θ. Βυζάς (2015). *Ειδικές γλώσσες και μετάφραση για επαγγελματικούς σκοπούς: Αξιοποίηση ψηφιακών εργαλείων και γλωσσικών πόρων στη διδασκαλία της γλώσσας ειδικότητας και της εξειδικευμένης μετάφρασης*. Αθήνα: Διόνικος.
- Delisle J. (1980/1984). *L'analyse du discours comme méthode de traduction. Initiation à la traduction française de textes pragmatiques anglais, théorie et pratique*. Ottawa: Éditions de l'Université d'Ottawa.
- EMT Expert Group (2009). *Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication*. Brussels: European Commission.
- Galán Manás, A. (2009). *La enseñanza de la traducción en la modalidad semipresencial*. Διδακτορική διατριβή. Departament de Traducció i d'Interpretació, Barcelona.
- Gile D. (1995/2009). *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins.
- González Davies M. (2004). *Multiple Voices in the Translation Classroom. Activities, Tasks and Projects*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins.
- González Davies M. (2005). "Minding the process, improving the product: Alternatives to traditional translator training". In Martha Tennent (ed.), *Training for the New Millennium: Pedagogies for translation and interpreting*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins, 67-82.
- Gouadec D. (2003). "Position Paper: Notes on Translator Training". In A. Pym, C. Fallada, J.R. Biau και J. Orenstein (eds.), *Innovation and E-Learning in Translator Training*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 11-19.
- Hatim B. και I. Mason (1997). *The Translator as Communicator*. London & New York: Routledge.
- Holz-Mänttari, J. (1984). *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Hönig H.G. (1990). "Sagen, was man nicht weiß – wissen, was man nicht sagt. Überlegungen zur übersetzerischen Intuition". In R. Arntz και G. Thome (eds.), *Übersetzungswissenschaft. Ergebnisse und Perspektiven*. Tübingen: Narr, 152-161.
- Hurtado Albir A. (1999). *Enseñar a traducir: Metodología en la formación de traductores e intérpretes. Teoría y fichas prácticas*. Madrid: Edelsa.
- Καράντζαλη Φ. (2006). "Η έννοια της Μεταφραστικής Δεξιότητας στο πλαίσιο της διδακτικής της Μετάφρασης: κυρίαρχες τάσεις και απόψεις της διεθνούς βιβλιογραφίας". In *1η Συνάντηση Νέων Μεταφρασεολόγων «Μεταφρασεολογικές σπουδές και έρευνα στην Ελλάδα»*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1-3/11/2006.
www.enl.auth.gr/translation/PDF/Karatzali.pdf.
- Κελάνδριας Π.Ι. (2016). *Λειτουργική διδακτική της μετάφρασης*. Αθήνα: Δίαυλος.
- Κοκκινίδου Α. (2002). "Κειμενογλωσσολογική προσέγγιση στη διδακτική της μετάφρασης". In *Μεταφράζοντας στον 21ο αιώνα: τάσεις και προοπτικές. Διεθνές συνέδριο. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 27-29/09/2002*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 699-706.
- Κρίστις Κ. (2006). "Θεατρική Μετάφραση: Διδασκαλία, Εφαρμογή και Αξιολόγηση". In *1η Συνάντηση Νέων Μεταφρασεολόγων «Μεταφρασεολογικές σπουδές και έρευνα στην Ελλάδα»*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1-3/11/2006.
www.enl.auth.gr/translation/PDF/Kritsis.pdf.
- Kelly D.A. (2005). *A Handbook for Translator Trainers: A Guide to Reflective Practice*. Manchester: St. Jerome.
- Kelly D.A. (2010). "Curriculum". In Y. Gambier και L. van Doorslaer (eds.), *Handbook of Translation Studies I*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins, 87-93.
- Kiraly D.C. (1995). *Pathways to Translation. Pedagogy and Process*. Kent, Ohio: Kent State University Press.
- Kiraly D.C. (2000). *A Social Constructivist Approach to Translator Education. Empowering the Translator*. Manchester: St. Jerome.
- Kussmaul P. (1995). *Training the Translator*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins.
- Λουπάκη Ε. (2013). "Η θέση της ορολογίας στο μάθημα της Μετάφρασης Γενικών Κειμένων". In ΕΛΕΤΟ, *Πρακτικά του 9ου συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»*, Αθήνα, 7-9/11/2013, 146-156.
- Lörscher W. (1991). *Translation Performance, Translation Process and Translation Strategies*. Tübingen: Narr.
- Μπατσαλιά Φ. και Ε. Σελλά-Μάζη (1994/ 2010). *Γλωσσολογική προσέγγιση στη θεωρία και τη διδακτική της μετάφρασης*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Νενοπούλου Τ. (2010). "Προσεγγίζοντας τη μετάφραση μέσω των μεταφραστικών μονάδων". In Έ. Λάμπρου και Γ. Φλώρος (eds.), *Η διδακτική της μετάφρασης στον ελληνόφωνο χώρο: σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 67-77.

**Πρακτικά της 6^{ης} Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων
Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη**

- Nord C. (1988/2005). *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*, μτφρ. C. Nord και P. Sparrow. Amsterdam: Rodopi.
- Nord C. (1997/2014). *Η μετάφραση ως στοχευμένη δραστηριότητα – Εισαγωγή στις λειτουργικές προσεγγίσεις*, μτφρ. Σ. Γραμμενίδης και Δ.Δ. Λάμπρου. Αθήνα: Διάυλος.
- Παλαιολόγος Κ. (2014). *Η (α)πειθαρχία των λέξεων*. Αθήνα: Γαβριηλίδης.
- Παριανού Α. (2010). “Διδακτική της ειδικής μετάφρασης: λειτουργική προσέγγιση και περιφερειακές γλώσσες”. In Έ. Λάμπρου και Γ. Φλώρος (eds.), *Η διδακτική της μετάφρασης στον ελληνόφωνο χώρο: σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 95-114.
- Πολίτης Μ. (2010). “Γνωσιακή προσέγγιση του προς μετάφραση κειμένου: εφαρμογές στη διδακτική της οικονομικής, νομικής και πολιτικής μετάφρασης”. In Έ. Λάμπρου και Γ. Φλώρος (eds.), *Η διδακτική της μετάφρασης στον ελληνόφωνο χώρο: σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 113-128.
- Πολίτης Μ. (2012). *Ζητήματα γνωσιακής προσέγγισης της διδακτικής της μετάφρασης*. Αθήνα: Ανατολικός.
- Πρατσίνης Ν., Δ. Ζιούβα, Κ. και Κ. Ελαιτριβιάρη (2009). “Συνδυασμός συλλογικής μετάφρασης (με επιμερισμό του έργου) και από κοινού αναθεώρησης και γλωσσικής επιμέλειας στα πλαίσια της διδασκαλίας της μετάφρασης, της αναθεώρησης και της επιμέλειας και με τελικό στόχο την έκδοση”. Στο *2η Συνάντηση Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων «Η μεταφρασεολογική έρευνα και η μεταφραστική πρακτική στον ελληνόφωνο χώρο», Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 7-9/5/2009*. www.frl.auth.gr/sites/metafrasi/PDF/pratsinis.pdf.
- PACTE (2011). “Results of the validation of the PACTE translation competence model: translation problems and translation competence”. In C. Alvstad, A. Hild, E. Tiselius (eds.), *Methods and strategies of process research: integrative approaches in translation studies*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins, 317-343.
- Papas C. (2004). *Didactique des problèmes de la traduction technique du grec vers le français : Approche morphosyntaxique, lexicale et stylistique*. Διδακτορική διατριβή. Τμήμα Ξένων Γλωσσών Μετάφρασης και Διερμηνείας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο.
- Reiss K. (1971). *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik. Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*. München: Hueber.
- Roberts R.P. (1984). “Compétence du nouveau diplômé en traduction”. In *Traduction et Qualité de langue, Actes du colloque, Société des traducteurs du Québec/Conseil de la langue française*. Québec: Éditeur officiel du Québec, 172-184.
- Σάββα Έ. (2009). “Η αξιολόγηση στη διδακτική της μετάφρασης: προβληματισμοί και προτάσεις”. In Ε. Αντζουλάτου-Ρετούλα (ed.), *Dictio 2 Επιστημονική Επετηρίδα 2007-2008*, Τμήμα Ξένων Γλωσσών Μετάφρασης και Διερμηνείας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, 219-247.
- Saridakis I.E. και G. Kostopoulou (2007). “Modern trends in specialised translation didactics: LSP, text typology and the use of IT tools”. In K. Ahmad και M. Rogers (ed.), *Evidence-based LSP. Translation, Text and Terminology*. Bern: Peter Lang, 573-584.
- Toury G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins.
- Tsokaktsidou D. (2005). *El aula de traducción multilingüe y multicultural: Implicaciones para la didáctica de la traducción*. Διδακτορική διατριβή. Facultad de Traducción e Interpretación, Departamento de Traducción e Interpretación, Universidad de Granada, Granada.
- Φύλιας Δ. (2002). “Η λογοτεχνική μετάφραση ως διδακτική πράξη. Το παράδειγμα του Τμήματος Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου”. In *Μεταφράζοντας στον 21ο αιώνα: τάσεις και προοπτικές. Διεθνές συνέδριο. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 27-29/09/2002*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 785-792.
- Vermeer H.J. (1989). “Skopos and commission in translational action”. In A. Chesterman (ed.), *Readings in Translation*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 173-187.
- Vienne J. (1994). “Towards a pedagogy of “translation in situation””. In *Perspectives 2:1*, 51-59.
- Vinay J.P. και J. Darbelnet ([1958] 1972): *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Didier.
- Vlachopoulos S. (2011). “Creativity-based Translation Learning: Throwing some Light into the Black Box”. In T. Gogas και P. Tagkas (ed.), *Foreign Language Teaching in Tertiary Education III: Current Trends, Conference Proceedings*. Αθήνα: Διόνικος, 75-86.
- Williams J. και A. Chesterman (2002). *The Map: A Beginner's Guide to Doing Research in Translation Studies*. Manchester: St. Jerome.
- Wilss W. (1992). *Übersetzungsfertigkeit: Annäherungen an einen komplexen übersetzungspraktischen Begriff*. Tübingen: Narr.